

ХАРАКТЕРИСТИКА ПОНЯТТЯ ПРОФІЛЬНОГО НАВЧАННЯ ТА РОЗКРИТТЯ ЙОГО СУТНОСТІ

УДК 373.6(73)

Ю. В. Грегоращук

Початок ХХІ ст. знаменується тенденціями всебічного оновлення освіти України, переконливими ознаками інтеграції українського суспільства в світове співтовариство. У цьому напрямі прийняті і діють низка нормативних актів, серед яких Закон України “Про загальну середню освіту” (1999), Національна доктрина розвитку освіти (2002), Концепція профільного навчання в старшій школі (2003) та ін.

Потреба в нових підходах до організації освіти в середній школі в цілому і в старшій ланці середньої школи зокрема змусили до впровадження нових типів шкіл (кінець ХХ – початок ХХІ ст.) на засадах особистісно орієнтованого навчання та профілізації як умови реалізації диференційованої освіти. Це створює сприятливі умови для врахування індивідуальних особливостей, інтересів і потреб учнів, формування у школярів орієнтації на той чи інший вид майбутньої професійної діяльності.

Мета статті – розкрити сутність поняття профільного навчання в сучасній науково-педагогічній літературі та нормативних документах, визначити мету та основні його завдання, а також конкретизувати зміст дотичних до профільного навчання поняття.

Аналізу змісту поняття профільного навчання в Україні приділяється певна увага. Вчені, які досліджують це питання, звертаються, як правило, до понять: “професійна орієнтація”, “професійна підготовка”, “допрофесійна підготовка”. У роботах багатьох вчених, які досліджували проблему “профільного навчання”, профорієнтація розглядається як складова профільного навчання та умова його успішної реалізації в загальноосвітньому навчальному закладі.

Професійна орієнтація визначається в енциклопедії професійної освіти за редакцією С. Я. Батишева як система взаємодії особистості та суспільства, спрямована на задоволення потреб особистості в професійному самовизначенні та потреби суспільства у забезпеченні соціально-професійної структури. Професійна орієнтація в навчальному процесі – це спрямованість інтересів та схильностей учнів, яка значною мірою залежить від конкретної навчальної діяльності. Зміст навчального матеріалу загальноосвітніх предметів може бути використано з метою професійної орієнтації, професійного самовизначення школяра [7, с. 387]. В. А. Рижов наводить низку визначень цього терміна: швейцарський спеціаліст Е. Клапаред визначив профорієнтацію як допомогу індивіду, спираючись на його здібності, обрати найбільш вигідну професію для себе; американський дослідник Е. Гінзберг визначив профорієнтацію як процес структурного втручання, що має на меті допомогти індивідуумам використати можливості, які вони мають, в галузі освіти, професійної підготовки та виборі роду занять. На думку Ж. А. Лютрингера, французького експерта з проблем молоді, професійна орієнтація є допомогою, яка надається індивідууму з метою вирішення проблем, які стосуються вибору занять, професії або професійного росту з урахуванням характеристик зацікавленої особи [21, с. 34–35].

Л. А. Йовайша під шкільною професійною орієнтацією розуміє спеціально організовану систему виховної роботи з метою розвитку професійної спрямованості, здатності обирати собі професію для допомоги учням у процесі професійного самовизначення [9, с. 13]. На його думку, при розробці змісту профорієнтації треба виходити з розуміння профорієнтації як складової частини навчально-виховного процесу, у якому успішно вирішуються її завдання: розширення професійного досвіду учнів, формування у них мотивів вибору та надання їм допомоги в складний момент самовизначення.

С. М. Чистякова зазначає, що професійна орієнтація являє собою науково-практичну діяльність соціальних інститутів (школи, сім'ї, базових установ, середніх спеціальних і вищих навчальних закладів, позашкільних установ), спрямовану на формування у старшокласників професійного

самовизначення з урахуванням індивідуальних особливостей особистості учня та потреб народного господарства у кваліфікованих кадрах. Завданням служби профорієнтації молоді є надання допомоги підростаючому поколінню у свідомому виборі професії, а також дорослому населенню у випадках переорієнтації на іншу галузь професійної діяльності. Зв'язок школи з виробництвом, на думку автора, є необхідною умовою професійного становлення майбутніх кваліфікованих спеціалістів. Професійна орієнтація, що є цілісною системою, складається із взаємопов'язаних підсистем, що об'єднані загальною метою та єдністю функцій: організаційно-функціональною, логіко-змістовною, особистісною та управлінською [25, с. 3–4].

Ураховуючи всі існуючі визначення професійної орієнтації, дослідники погоджуються, що розгорнуте та комплексне сучасне трактування професійної орієнтації представлено в редакції ЮНЕСКО. Відповідно до вказаної редакції професійна орієнтація розглядається як неперервний процес і важливий елемент освіти, спрямований на надання допомоги всім людям у правильному виборі освіти в галузі професійної діяльності. Профорієнтація повинна кожному забезпечити можливість:

- а) усвідомити свої інтереси і здібності, навчитися ставити перед собою реальні цілі;
- б) пройти курс освіти, який відповідає цілям профорієнтації;
- в) приймати як на першій, так і на подальших стадіях профорієнтації рішення відносно своєї професії, які б задовольняли людину;
- г) спростити перехід від навчання до роботи на будь-якому рівні або стадії [18].

Таким чином, професійна орієнтація розглядається як процес, спрямований на ознайомлення учнів зі світом професій і подальшого сприяння у виборі ними професії, яка найбільше відповідає схильностям та здібностям дитини.

Професійна підготовка розглядається як сукупність спеціальних знань, навичок і вмінь, якостей, трудового досвіду і норм поведінки та успішної

роботи з певної професії; процес повідомлення учням відповідних знань і вмінь [7, с. 390]. Поняття “професійна підготовка” і “професійний розвиток” стоять поруч, у роботі дослідника В. В. Рибалки підкреслюється, що розвиватись вони можуть як структурно цілісна і комплексна система, що базується на повноцінному уявленні про особистість, ураховуючи розвиток і реалізацію всіх складових особистості в цілому [20].

У науково-педагогічній літературі зустрічається поняття “довузівська підготовка”, під якою розуміють підготовку учнів шкіл до отримання професійної освіти безпосередньо у вищому навчальному закладі. Як правило, довузівська підготовка здійснюється через таку форму організації допрофесійного навчання, як курси при вищому навчальному закладі, що нерідко є передумовою вступу абітурієнта до цього навчального закладу. С. Я. Батишев допрофесійну підготовку розглядає як загальноотрудову підготовку політехнічного та профорієнтаційного характеру учнів загальноосвітніх шкіл; базовий компонент подальшого професійного навчання. Допрофесійна підготовка має інтегративний характер і реалізується в процесі всіх основних видів пізнавальної та креативної діяльності [7].

Таким чином, профільне навчання розглядається, на нашу думку, як складова допрофесійної підготовки старшокласників у системі роботи загальноосвітніх навчальних закладів з їх профільного та професійного визначення і реалізується за допомогою системного підходу, який включає в себе науково-методичне забезпечення навчально-виховного процесу, наявність висококваліфікованих педагогів, які працюють за відповідними програмами та наявністю відповідної матеріальної бази в сучасному загальноосвітньому закладі.

Отже, звернемо увагу на визначення ключового поняття. З’ясовано, що існує декілька тлумачень поняття “профільне навчання”. У Концепції профільного навчання в старшій школі зазначено, що профільне навчання – вид диференційованого навчання, що передбачає врахування освітніх потреб, схильностей і здібностей учнів і створення умов для навчання старшокласників

відповідно до їхнього професійного самовизначення, що забезпечується за рахунок змін у меті, змісті, структурі та організації навчального процесу [11]. Академік АПН України О. І. Бугайов констатував, що профільне навчання – тип диференціації та індивідуалізації навчання, що передбачає орієнтацію на певний вид професійної діяльності та врахування індивідуальних схильностей і здібностей учнів [2, с. 31]. Учений-педагог В. І. Кизенко розглядав профільне навчання як вид диференційованого навчання (або форму організації навчання) старшокласників відповідно до їхніх освітніх потреб, зумовлених орієнтацією на майбутню професію шляхом поглибленого вивчення певних складових змісту загальної середньої освіти [10, с. 43]. Подібного тлумачення дотримувалися О. А. Кузнєцов, С. М. Рягін, Л. О. Філатова, І. С. Якиманська [12; 22; 28]. Н. О. Аніскіна запропонувала до розгляду чотири підходи до визначення сутності поняття “профільне навчання”: а) як процесу, спрямованого на професійне самовизначення учнів, диференційованого за змістом, у якому враховуються основні запити і професійні плани учнів у реальних регіональних умовах, та прогнозованого з урахуванням структури ринку праці й зайнятості молоді; б) педагогічного принципу, що забезпечує поглиблене вивчення окремих дисциплін, програм повної загальної освіти; створює умови для диференціації змістовного компонента освіти; встановлює можливість рівного доступу до повноцінної якісної освіти; розширює можливості соціалізації учнів старшої ланки загальноосвітньої школи; в) форми організації навчального процесу, спрямованої на реалізацію особистісно орієнтованого навчання; г) засобу диференціації та індивідуалізації навчання, коли за рахунок змін у структурі, змісті й організації освітнього процесу повніше враховуються інтереси, здібності та схильності учнів, створюються умови для освіти старшокласників відповідно до їх професійних інтересів і намірів щодо продовження освіти [15, с. 10].

Досить розгорнуте тлумачення запропоноване ученим В. Морозом: профільне навчання – принципово новий підхід до організованої, психологічно і дидактично забезпеченої підготовки молодого громадянина України до

свідомого вибору життєвого шляху і можливості на першому його етапі виконувати деякі трудові чи інтелектуальні функції для забезпечення свого життя [14]. Таку ж позицію підтримувала дослідниця проблеми організації профільного навчання в сільській місцевості Н. І. Шиян: “Профільне навчання трактується нами як спеціально організована форма пізнавальної діяльності, що враховує індивідуальні особливості, бажання й соціальний досвід особистості, спрямована на оптимальний інтелектуальний розвиток особистості учня і передбачає структурування змісту навчального матеріалу, добір форм і методів навчання відповідно до їх можливостей і прагнень” [26, с. 9–10].

Р. П. Вдовиченко, Л. М. Калініна, досліджуючи проблеми профільного навчання у старшій школі на регіональному рівні, запропонували розглядати профільне навчання як систему спеціалізованої освітньої підготовки підвищеного рівня певного профілю навчання і за власним бажанням професійної підготовки учнівської молоді 10–12 класів старшої школи [3].

Дефініційний аспект даного наукового дослідження передбачає розуміння профільного навчання як поняття більш вузького, що впливає з педагогічного досвіду розвинутих країн, ніж поняття повної загальної середньої освіти. Профільний ступінь середньої освіти – це інституційна форма індивідуалізації навчання, яка підкріплена відповідними стандартами та організаційними особливостями. Профільне навчання і профільна школа – це різні поняття і різні об’єкти: елементи першого можуть бути на всіх етапах і ступенях навчання, вони природні самому навчальному процесу, друге – це окремі ступінь, система і структура, які кооперують шкільну освіту не тільки з її базовою складовою, але й з вищою освітою, з професійною діяльністю [4].

Сутність, мета і принципи організації профільного навчання розкриті у Концепції профільного навчання у старшій школі (2003 р.). Мета профільного навчання, згідно з Концепцією, полягає у забезпеченні можливостей для рівного доступу учнівської молоді до здобуття загальноосвітньої профільної та початкової допрофесійної підготовки, неперервної освіти впродовж усього життя, виховання особистості, здатної до самореалізації, професійного

зростання та мобільності в умовах реформування сучасного суспільства. Профільне навчання спрямоване на набуття старшокласниками навичок самостійної науково-практичної, дослідницько-пошукової діяльності, розвиток їхніх інтелектуальних, творчих, моральних, фізичних, соціальних якостей, прагнення до саморозвитку та самоосвіти [11].

У Концепції визначені основні завдання профільного навчання:

створення умов для врахування й розвитку навчально-пізнавальних і професійних інтересів, схильностей, здібностей і потреб учнів старшої школи в процесі їхньої загальноосвітньої підготовки;

виховання в учнів любові до праці, забезпечення умов для їхнього життєвого і професійного самовизначення, формування готовності до свідомого вибору й оволодіння майбутньою професією;

формування соціальної, комунікативної, інформаційної, технічної, технологічної компетенції учнів на допрофільному рівні, спрямування підлітків щодо майбутньої професійної діяльності;

забезпечення наступно-перспективних зв'язків між загальною середньою і професійною освітою відповідно до обраного профілю [11].

В. В. Рибалка, С. Д. Максименко, О. П. Главник, звертаючись до матеріалів Концепції, обґрунтовують основні принципи профільного навчання: фуркації (розподіл учнів за рівнем освітньої підготовки, інтересами, потребами, здібностями і нахилами); варіативності й альтернативності (освітніх програм, технологій навчання і навчально-методичного забезпечення); наступності та неперервності (між допрофільною підготовкою і профільним навчанням, професійною підготовкою); гнучкості (змісту і форм організації профільного навчання, у тому числі дистанційного; забезпечення можливості зміни профілю); діагностико-прогностичної реалізованості (виявлення здібностей учнів для їх мотивованої орієнтації на профіль навчання) [6, с. 2].

Профіль навчання – це спосіб організації диференційованого навчання, який передбачає поглиблене і професійно зорієнтоване вивчення циклу споріднених предметів. Профіль навчання визначається з урахуванням освітніх

потреб замовників освіти: кадрових, матеріально-технічних, інформаційних ресурсів школи; соціокультурної і виробничої інфраструктури району, регіону; перспектив здобуття подальшої освіти і життєвих планів учнівської молоді.

Профіль навчання охоплює базові загальноосвітні, профільні предмети та курси за вибором. Базові загальноосвітні предмети становлять інваріантну складову змісту середньої освіти та обов'язкові для всіх профілів. Профільні загальноосвітні предмети – це цикл предметів, які реалізують мету, завдання і зміст кожного конкретного профілю. Вони обов'язкові для учнів, які обрали даний профіль навчання. Профільні предмети вивчають поглиблено. Курси за вибором – це навчальні курси, які входять до складу профілю навчання. Основні їхні функції: поглиблення та розширення змісту профільних предметів або забезпечення профільної прикладної та початкової професійної спеціалізації навчання [11].

Серед курсів за вибором виділяють спеціальні курси та факультативні. Спеціальний курс доповнює, поглиблює зміст певного навчального курсу чи предмета державного освітнього компонента і визначає спеціалізацію профілю. Спеціальні курси є обов'язковими для вивчення учнями.

Факультативний курс – навчальний матеріал певного обсягу і структурно завершеного змісту, що факультативно вивчається протягом певного періоду. Допускаємо, що терміни “факультативний курс” і “факультатив” вживаються як синоніми в контексті, де йдеться про конкретні курси певного змісту. На відміну від спецкурсу, зміст факультативу безпосередньо не пов'язаний із загальнообов'язковим навчальним змістом і обирається учнем для розширення свого світогляду, ознайомлення з новими сферами знань і людської діяльності [16, с. 131–136].

За характером взаємодії суб'єктів профільного навчання дослідники визначають такі форми його організації:

внутрішньошкільні – профільні класи в загальноосвітніх навчальних закладах; профільні групи в багатопрофільних загальноосвітніх навчальних закладах; профільне навчання за індивідуальними навчальними планами і

програмами загальноосвітніх навчальних закладів; динамічні профільні групи (зокрема різновікові);

зовнішні – міжшкільні профільні групи району; шкільного округу; профільна школа інтернатного типу; опорна старша школа з пришкільним інтернатом; навчально-виховний комплекс (НВК); міжшкільний навчально-виробничий комбінат (МНВК); загальноосвітні навчальні заклади на базі вищих навчальних закладів тощо.

Профільне навчання здійснюють через навчальні заняття (уроки, лекції, семінари тощо), факультативи, дистанційні курси, екстернат [13].

У рамках VII Міжнародної виставки навчальних закладів “Сучасна освіта в Україні – 2004” відбувся семінар Відділення дидактики, методики та інформаційних технологій в освіті АПН “Теорія й практика профільного навчання в загальноосвітній школі”, на якому відзначалося, що профільне навчання є необхідною складовою сучасної освіти, а його введення спрямоване на задоволення інтересів, запитів, потреб кожної дитини. Концепцією профільного навчання передбачається вивчення предметів на трьох рівнях: перший – рівень стандарту, достатній для інтегрування в суспільство; другий – академічний, або безпрофільний; третій – профільний, при виборі будь-якого з них будуть враховуватися інтереси дітей. Зверталась увага на те, що не можна ототожнювати профільне навчання з поглибленим вивченням предметів, оскільки профільне навчання – це вивчення не одного, а циклу пов’язаних між собою дисциплін [1, с. 49].

На думку практиків, основними положеннями профільного навчання та виховання є:

диференціація як засіб оптимального розвитку учня в умовах варіативності навчання, засіб реалізації принципу індивідуалізації педагогічного процесу на суб’єкт-суб’єктній основі;

індивідуалізація, що охоплює діагностику та типологізацію учнів, знання здібностей, потреб та інтересів кожного учня;

соціалізація як процес засвоєння і відтворення людиною цінностей і соціальних норм суспільства, у якому вона живе;

інтеграція як процес входження особистості в соціально-економічну та гуманітарну спільноту її органічною частиною [13].

Диференціація означає різницю, відмінність, розподіл цілого на частки, ступені, рівні [19]. Існує термін “диференціація освіти”, що означає розподіл навчальних планів, програм, напрямків. В основі освітньої диференціації, на яку спираються педагоги, лежить її розуміння як двоєдиної системи. У першій – функціональній диференціації – відбувається розширення функцій, що виконуються окремими елементами розвивальної системи; у процесі другої – структурної диференціації – виділяються підсистеми, які реалізують певні функції.

Диференційоване навчання – це така його організаційна система, у якій навчальні групи, класи формуються за певною спільною ознакою й відповідно до цього навчання проводиться за різними навчальними планами й програмами з максимальним урахуванням індивідуальних особливостей учнів та забезпеченням оптимальних результатів у їхньому розвитку та у формуванні відповідних якостей [23, с. 119]. Диференціація – це також спеціально організована пізнавальна діяльність, яка, урахуваючи індивідуальні відмінності, спрямована на оптимальний інтелектуальний розвиток кожного учня та передбачає структурування змісту навчального матеріалу, добір форм, прийомів і методів навчання відповідно до типологічних особливостей учнів [24, с. 8].

Тому розрізняють декілька видів диференціації. Перший полягає в тому, що в одному класі, за однією програмою й підручником, учні отримують можливість засвоювати матеріал на різних рівнях. Ключовим, відправним при цьому є рівень обов’язкової підготовки. Його досягнення свідчить про виконання учнем мінімально необхідних вимог до оволодіння змістом дисципліни. На його основі формується більш високий рівень засвоєння матеріалу, творчий підхід при його застосуванні на практиці. Такий вид диференціації отримав назву “рівнева диференціація”.

Другий вид диференціації – диференціація за змістом – припускає навчання різних груп учнів за програмами, що припускають відмінності у глибині викладення матеріалу, обсязі знань. Цей вид диференціації лежить в

основі профільного навчання. Проблема профільного навчання полягає у виділенні тих навчальних дисциплін, які є обов'язковими для вивчення в будь-якому профілі, а також визначення обсягів, у яких вивчаються як дисципліни, що визнані обов'язковими, так і дисципліни, які вивчаються лише в певних профілях. Вибір навчальної дисципліни та її обсяг пов'язуються з визначенням учнями їх професійного вибору або бажаного напрямку професійної діяльності.

Ці види диференціації можуть співіснувати й доповнювати одна одну. На думку І. С. Якиманської, на початковому етапі навчання доцільніше створити різноманітне освітнє середовище, щоб учень як особистість мав можливість виявити себе в різних сферах діяльності, а потім, коли здібності й інтереси чітко визначаться, можна проводити рівневі та профільну диференціацію [27]. Так, в основній школі провідним напрямком диференціації стає рівнева, хоча вона й надалі, в старших класах, не втрачає свого значення. Але в старшій школі пріоритет все ж таки надається різним формам профільного вивчення предметів.

Отже, у старшій школі основним способом організації диференційованого навчання є профільне навчання.

Профільне навчання часто пов'язується з поняттям “індивідуалізація навчального процесу”. Аналіз педагогічної та психологічної літератури дає можливість умовно виділити три основних підходи, що характеризують змістове наповнення значення поняття “індивідуалізація”. За визначенням В. М. Єремєєвої, з психолого-педагогічної точки зору – це організація навчання, яка заснована на створенні оптимальних умов для виявлення задатків, розвитку здібностей та інтересів кожного учня; з соціальної – це цілеспрямований вплив на формування творчого, інтелектуального, професійного потенціалу суспільства; з дидактичної – це вирішення актуальних проблем школи шляхом створення стратегії, побудови інноваційної системи навчального процесу або особливої форми його організації [8, с. 10]. Виділені підходи не є альтернативними, а доповнюють один одного, допомагають більш повно зрозуміти сутність і

багатозначність поняття “індивідуалізація”, що розглядається як одна зі складових частин профорієнтації, профільного навчання.

Н. Є. Мойсеюк наголосила, що “індивідуалізація навчання – це система засобів, яка сприяє усвідомленню учнем своїх сильних і слабких можливостей навчання, підтримці і розвитку самобутності з метою самостійного вибору власних смислів навчання” [17, с. 270].

Навчання на основі індивідуалізації учня сприяє формуванню таких якостей: самостійність, ініціативність, творчість, упевненість, захоплення, дослідницький стиль діяльності, культура пошуку і праці [5, с. 69–71].

Опрацювання нормативних, науково-педагогічних джерел дозволяє зробити певні висновки. Профільне навчання відрізняється від загальноосвітньої підготовки більш конкретними професійно орієнтованими характеристиками мотивів, цілей, засобів і результатів навчальної, продуктивної, творчої діяльності, які виступають по відношенню до учня у вигляді певних вимог. У старшій школі учень мусить перейти від загальноосвітнього профілю до більш конкретного профілю діяльності, який передбачає певну спеціалізацію. Більшість науковців схильні трактувати профільне навчання як форму диференціації та індивідуалізації за інтересами та проектованою професією, що характеризується поглибленим вивченням певних предметних циклів, інколи – введенням нових, не передбачених базовим навчальним планом.

Список використаної літератури

1. Борисова, С. В. Реалізація особистісно орієнтованого підходу в процесі профільного трудового навчання старшокласників : дис. ... канд. пед. наук / С. В. Борисова. – К., 2006. – 268 с.
2. Бугайов, О. І., Диференціація навчання учнів у загальноосвітній школі : методичні рекомендації / О. І. Бугайов, Д. І. Дейкун – К., 1992. – 31 с.
3. Вдовиченко Р. Проблеми профільного навчання в старшій школі на регіональному рівні / Р. Вдовиченко, Л. Калініна // Освіта і управління. – 2004. – Т. 7. – Ч. 2. – С. 71–77.

4. Вольянська, С. Є. Науково-педагогічна сутність організації профільного навчання у старшій ланці загальноосвітньої школи / С. Є. Вольянська // Засоби навчальної та науково-дослідної роботи // Зб. наук. пр. – Харків : ХНПУ, 2005. – Вип. 23. – С. 13–19.
5. Гончаренко, С. У. Педагогіка і психологія / С. У. Гончаренко, В. М. Володько – 1995. – № 1. – С. 63–72.
6. Готовність учня до профільного навчання / Упоряд. В. Рибалка ; за заг. ред. С. Максименко, О. Главник. – К. : Мікрос – СВС, 2003. – 112 с.
7. Энциклопедия профессионального образования : в 3 т. – Т. 2 ; под ред. С. Я. Батышева. – М. : АПО, 1998. – 568 с.
8. Єремеева, В. М. Педагогічна технологія підготовки майбутніх учителів до індивідуалізації навчання учнів : автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04 / В. М. Єремеева. – К., 2002. – 23 с.
9. Йовайша, Л. А. Основы подготовки учащихся к выбору профессии : автореф. дисс. ... докт. пед. наук : 13.730 / Л. А. Йовайша. – Вильнюс, 1971. – 54 с.
10. Кизенко, В. І. Педагогічна сутність основних понять профільного навчання / В. І. Кизенко : підручник для директора. – 2003. – № 11–12. – С. 42–45.
11. Концепція профільного навчання в старшій школі // Інформаційний збірник Міністерства освіти і науки України. – Київ : Педагогічна преса. – 2003. – № 24, грудень. – 32 с. – С. 3–16.
12. Кузнецов, А. А. Профильное обучение и учебные планы старшей ступени школы / А. А. Кузнецов, Л. О. Филатова // Стандарты и мониторинг в образовании. – 2003. – № 3. – С. 54–58.
13. Куриш, Ю. Становлення профільного навчання / Ю. Куриш // Завуч. – 2005. – № 17–18, червень, 63 с. – С. 18–20.
14. Лернер, П. Профільна освіта старшокласників : якою їй бути? / П. Лернер // Завуч. – 2003. – Травень. – № 14. – С. 6–7.
15. Лікарчук, І. Проблема профілізації навчання / І. Лікарчук // Управління освітою. – 2002. – Липень. – № 13–14. – С. 2–3, 9.
16. Мальований, Ю. Управлінсько-дидактичні засади формування і реалізації шкільного освітнього компонента / Ю. Мальований, В. Кизенко // Освіта і управління, – 1999. – № 3.

17. Мойсеюк, Н. Є. Педагогіка : посібник для суд. вузів / Н. Є. Мойсеюк. – К. : Граніна, 1999. – 350 с.
18. Пересмотренная рекомендация о техническом и профессиональном образовании, принятая Генеральной конференцией на восемнадцатой сессии. – Париж, ЮНЕСКО. – 19 ноября, 1974.
19. Психолого-педагогічна підтримка навчально-виховного процесу : навч. посібник для слухачів інститутів післядипломної освіти, ФПК, керівників навчальних закладів, вчителів, вихователів, практичних психологів : Вип. 2. – Харків, 2001. – 170 с.
20. Рибалка, В. В. Методологічні питання наукової психології / В. В. Рибалка. – К. : Ніка-Центр, 2003. – 204 с. – С. 146–154.
21. Рыжов, В. А. Организация профориентационной работы в развитых капиталистических странах / В. А. Рыжов. – М. : Высшая школа, 1987. – 96 с.
22. Рягин, С. Н. Проектирование содержания профильного обучения в старшей школе / С. Н. Рягин // Школьные технологии. – 2003. – № 2. – С. 121–129.
23. Сікорський, П. І. Теоретико-методологічні основи диференційованого навчання / П. І. Сікорський. – Львів : Каменяр, 1998. – 196 с.
24. Унт, И. Индивидуализация и дифференциация обучения / И. Унт. – М. : Педагогика, 1990. – 192 с.
25. Чистякова, С. Н. Теоретические проблемы взаимодействия школы, семьи и общественности в подготовке учащихся к выбору профессии / С. Н. Чистякова, М. С. Савина // Профессиональная ориентация школьников. – М. : Педагогика, 1983. – С. 3–7.
26. Шиян, Н. І. Профільне навчання у школах сільської місцевості : теорія і практика / Н. І. Шиян. – Полтава : АСМІ, 2004. – 442 с.
27. Якиманская, И. С. Дифференцированное обучение: “внешние” и “внутренние” формы / И. С. Якиманская // Директор школы. – 1995. – № 3. – С. 39–45.
28. Якиманская, И. С. Личностно ориентированная школа : критерии и процедуры анализа и оценки ее деятельности / И. С. Якиманская // Директор школы. – 2003. – № 6. – С. 45–54.